

Оригинални научни рад
удк: 821.163.41.09-1 Рдичковић С.
doi: 10.5937/zrffp54-50349

ОДНОС ЕТИКЕ И ПОЕТИКЕ У ЗАПИСИМА О ЦРНОМ ВЛАДИМИРУ СТЕВАНА РДИЧКОВИЋА

Горан П. КОРУНОВИЋ¹
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима
Београд (Србија)

¹ goran.korunovic@fil.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0009-0002-0249-0368>

Примљен: 9. 4. 2024.
Прихваћен: 2. 12. 2024.

ОДНОС ЕТИКЕ И ПОЕТИКЕ У ЗАПИСИМА О ЦРНОМ ВЛАДИМИРУ СТЕВАНА РАИЧКОВИЋА

Кључне речи:
Стеван
Раичковић;
етика;
поетика;
имплицитни
аутор.

Сажетак. У раду ће се анализирати однос етике и поетике у *Записима о црном Владимиру* Стевана Раичковића. За теоријско полазиште узима се становиште Вејна Бута о конституисању етичког хабитуса књижевног текста посредством рецепијентског препознавања моралне потке, похрањене у имплицитном аутору. Следствено томе, најпре ће се интерпретативно приступити прозном оквиру циклуса, уз препознавање етичког оквира левинасовске провенијенције. Затим ће се тумачити сам песнички циклус, уз анализу смисаоно привилегованог места шесте песме у низу („Песма о боловању Владимира Пурића”). Након што се интерпретативно буде сагледао семантички домет досетке са прозног руба, о могућој смрти Владимира, тумачиће се и особена дискрепанција између обећања живота у „Песми о боловању Владимира Пурића” и смрти лирског јунака у остатку циклуса. Следствено тим анализама, из односа успостављених инстанци имплицитних аутора (прозног оквира, циклуса, шесте издвојене песме), изводи се етичка резултанта која подразумева одређени одмак од левинасовског односа Ја-Други, и то према поетичком принципу песничке трансгресије људске пролазности.

Шта подразумева међусобно приближавање етике и песничке поетике, и то у контексту тумачења *Зайиса о црном Владимиру* (1971), песничког циклуса Стевана Раичковића? Најпре, повезаност етике и поезије је у песничкој и филозофској традицији много интензивнија него што се може учинити у први мах. Од Платонове критике формативно-васпитног дејства песништва у одржању пројектованог државног устројства, преко дуге традиције нормативних, предмодерних поетика које неретко подразумевају поучно-моралну димензију песничке уметности, све до романтичарских варијација о моралној улози поезије, између којих, илустративности ради, издвајамо Шелијеву идеју о етичком квалитету песничке/стваралачке позиције (Šeli, 2021, стр. 52–53) – увек је посреди питање моралних перспектива аутора или етичких консеквенци у рецепијентском процесу, чак и када се те консеквенце у пољу експлицитне поетике или филозофије не именују као сфера етичких питања.

Када је посреди модерна поезија, од користи нам може бити промишљање о односу етике и књижевности које је реализовао Вејн Бут, акцентујући корелацију емпиријског рецепијента и имплицитног аутора књижевног текста, односно потцртавајући „степен одговорности” читаоца при одређењу нивоа „блискости у пријатељству” са моралним импликацијама похрањеним у имплицитном аутору (Booth, 1988, стр. 179–180). Другим речима, имамо у виду управо Бутово знаменито одређење имплицитног аутора као инстанце текста која подразумева „не само значења које се могу извући” већ и „моралну и емоционалну садржину” те „интуитивно поимање довршене уметничке целине” (But, 1976, стр. 89).² Следствено томе, и морална начела, ситуирана у „подразумеваном писцу”, потенцијално учествују у довршењу рецепијентског процеса, те можемо констатовати да ће нам при анализи односа етике и поетике у *Зайисима о црном Владимиру* од посебног значаја бити управо инстанца имплицитног аутора тог Раичковићевог текста.

² Имплицитни аутор може подразумевати и одређене „културолошке кодове” (Chatman, 1978, стр. 149), односно може се третирати и као базични „структурални принцип” дела (Brebanović, 2000, стр. 28).

Прозни оквир: ѿесник уџознаје лирској јунака

Окренимо се најпре специфичном, легитимишућем прозном оквиру, тј. уводном и завршном прозном тексту који контекстуализују лирски циклус о црном Владимиру. Зашто је њихова улога легитимишућа? Јер је назначени оквир у служби аутентизације тематско-мотивске подлоге на којој се формира лирски циклус. Приповедна инстанца се отуд остварује у поступку евоцирања идентификације са емпиријским аутором, односно у потенцијалном супротстављању текстоцентрично-поструктуралистичком становишту које раздваја дискурзивну и емпиријску раван.

Тако устројена приповедна инстанца у уводном прозном сегменту сведочи о боравку у болници и познанству са Владимиром Пурићем, тридесетпетогодишњим Ромом оболелим од рака, по чијем сведочењу је до болести дошло јер је косио *и ноћу* (Раичковић, 2007, стр. 20). Чувши да му је саговорник песник, Владимир затражи да му напише песму о његовом боловању, као успомену на болничке дане, *уколико осџане жив* (Раичковић, 2007, стр. 19). Приповедна инстанца, персонализована као песник, на ту молбу упућује питање које се, у процесу анализе, може указати као важно при профилисању односа еџике и поетике Раичковићевог дела: *Шџа ако не осџанеш?* (Раичковић, 2007, стр. 19). Приповедна инстанца, важно је додати, то питање поставља не би ли „на шалу окренуо” (Раичковић, 2007, стр. 19) Владимирову мисао о смрти.

У провизорној карактеризацији приповедача, можемо наслутити да се „једна предсвесна мисао препушта [...] за тренутак несвесној обради”, да би потом „свесно опажање” предочило „њен резултат” (Frojd, 1976, стр. 171). Симптоматично је ипак да Владимир то питање не схвата као досетку, већ, разумејући га у дословном смислу, узима у обзир могућност да неће преживети, те би у случају сопствене смрти песму коју жели од песника оставио самом аутору. При томе је важно имати на уму да приповедачаева идеја да насмеје Владимира представља рационалну апроксимацију „предсвесне мисли” која је прошла „несвесну обраду” и отелотворила се у изговореној досетки. Другим речима, тек је потребно да се откључа – делимично уз помоћ увида у саме песничке текстове – о каквом је предсвесном „вектору” као полазишту песникове/приповедачаеве реплике реч.

Окренимо се пре тога завршном прозном сегменту, у којем приповедна инстанца констатује: „[J]а сам скоро заборавио на своју болест и као да сам отпочео да болујем његову” (Раичковић, 2007, стр. 34). Са ноћним радом на записима, у болници, приповедач добија ново осећање: „После неколико дана сам осетио да се постепено одвајам од свега оног због чега је ово записивање и почело. Уместо да изађем у сусрет Владимиру, ја сам се враћао *ѿоезији*, заправо *себи*” (Раичковић, 2007, стр. 35). Тај повратак поезији и/или себи делимично се претаче у дилеме о регистру осећајности

и формално-версификацијској реализацији песме која би „понајбоље да одговори својој намени, тј. њему” (Раичковић, 2007, стр. 35), Владимиру Пурићу. Владимирова жеља (*Па нека буде онако... ко оно кад је умирао Бранко Раичевић...*) (Раичковић, 2007, стр. 36) испуњена је тек начелно, будући да би се Раичковић заиста могао препознати као један од наследника тзв. „стражиловске линије” српске поезије, са специфичном модернистичком реинтерпретацијом тема боловања и умирања.

Испоставља се, дакле, да је својеврсни афективно-емотивни флуид у самом песнику сугерисан оквирним, прозним дискурсом и развијан од затамњене „предсвесне мисли” која прераста у досетку емпатичне интенције, потом се трансформише у идентификацију песника са Владимиром, односно у песниково боловање болести потенцијалног рецепијента своје поезије, да би се на концу песник вратио себи, тј. поезији и формално-изражајним недоумицама, имајући на уму жељу свог персонализованог рецепијента.

Посматрано у контексту феномена морала, провизорна карактеризација приповедача, односно фигуре песника, открива начелну комплементарност његовог приступа Владимиру са многим религиозним и универзалистичко-хуманистичким етичким моделима. Међутим, оправдано је релацију приповедача и Владимира конкретније профилисати услед упућености приповедне инстанце, односно песника, на смрт Другог, те се следствено томе позиција песника може идентификовати са етичком перспективом левинасовске провенијенције: „Други, чиста другост [...] била је мој посао. [...] [п]остао сам саучесник смрти којој је други [...] изложен; и као да сам му се пре него што сам се заветовао морао да одговарам за ову смрт другог, и да пратим Другог у његовој смртној самоћи. Други постаје мој ближњи управо кроз начин на који ме лице дозива” (Levinas, 1989, стр. 83). Песник прати Другог у смртној самоћи саосећајним боловањем његове болести (*оћийочео да болујем њејову*). Осим тога, метафорична вредност Владимирове националности, тј. национална дистинктивност, саучествује у смисаоним импликацијама односа песника и Владимира на начин који *сѣѣраносѣ* Другог открива као квалитет, као *слободу* од назора и погледа на свет субјекта који Другом приступа (Oslić, 2001, стр. 32–33). Другим речима, у разлици према доминантним токовима западне метафизике и традиције мишљења, Левинас настоји да Другог ослободи од описа, вредновања, на концу и онтолошког позиционирања посредством туђег дискурса, постулирајући дијалогизацију односа као процес указивања Другог (Oslić, 2001, стр. 51).³

³ „Западњачка филозофија која је дефинирала ’Ја’ на темељу ума (R. Descartes) остала је затворена у рационалном мишљењу које није могло наћи прикључак до Другог. [...] То је *монолој* иманенције. Монолог који производи субјективности не може постати сврха мишљења, монолог Другог кроз мене као ’Њега’ и ’Мене’ – тек то је ’дијалог’” (Oslić, 2001, стр. 51). У случају *Зайиса о црном Владимиру*, можемо, дакле, говорити о специфичном песничком начину – уз потпору појединих прозних средстава – прево-

На темељу почетне етичке корелације левинасовске провенијенције, корелације, дакле, која подразумева својеврсно емпатично саучествовање субјекта у смрти Другог, приповедач ипак настоји да оствари двогубу позицију: истовременог останка у тој левинасовској релацији, и искорака из ње у повратку себи/поезији, односно стваралачком процесу и конструисању песничке форме (*Уместо да изађем у сусрећ Владимиру, ја сам се враћао поезији, заправо себи*). Од саучествовања у смрти Другог, песник се окреће себи, али још увек у сенци релације левинасовског хабитуса, будући да је повратак поезији условљен дијалогом са Другим, односно жељом Другог. Ипак, импулс наведеног искорака ка поезији – иако још увек са ослонцем у односу према Другом – значајно кореспондира са *неизговореним* полазиштем шале са почетка прозног записа. Да бисмо стекли представу о томе како се тај *неизречени* аспект досетке реализује у самим песничким текстовима, неопходно је са прозног оквира „сићи” у сам циклус.

У њоџрази за њесмом као леком

Из претходног можемо, дакле, у имплицитном аутору прозних записа сагледати етику левинасовског профила, етику сусрета и дијалога са Другим у његовој егзистенцијално кризној ситуацији. Песнички циклус пак којем приступамо, резултат је поменутог искорака ка стваралачком процесу, када се ауторски субјект, враћајући се себи, дистанцира делимично од свог потенцијалног емпиријског реципијента.

Сам циклус отвара песма у катренима и низ диптиха насловљен као „Фрагменти”. У стиховима тих песничких текстова се, осим тематизације Владимирове жеље (*Он хоће њесму, месито њилула, каји, / Кад не њомаже нишија, ни дој, ни лек*) (Раичковић, 2007, стр. 21), поставља и недоумица пред тим да ли ће Владимир преживети (*како ће једном да се враћи / На своју ливаду ко косац или њроб*) (Раичковић, 2007, стр. 21); *Зар ће њај црни лик, већ налик сени, / Да лежи њек ко њејзаж њрема мени* (Раичковић, 2007, стр. 22)). Наведене недоумице се у наредне две песме циклуса трансформишу у саживљеност лирског субјекта са лирским јунаком на два плана: слутњом Владимирових тегодних мисли услед рубне егзистенцијалне ситуације (*Можда већ замишља и какав ће да буде / њај њрви дан над њиме кад леће њод њруде*) (Раичковић, 2007, стр. 23), те транспоновањем у емотивни хабитус исказне инстанце већ истицане тврдње са прозног оквира по којој је песник почео да, емпатично, болује болест Другог, Владимира (*Ја већ нешио са њим*

ђења у дискурс „смртне самоће” Другог, о одступању од „монолога иманенције” као доминантног ракурса западног мишљења те, следствено томе, о лирском „оживљавању” Другог тј. Његове кризне ситуације, у гласовима инстанци које продукују исказивање.

делим / (И њомало се са њим рушим) / [...] / И када умре, он ће у мени / Да ѿруне дуже но у ѿробу) (Раичковић, 2007, стр. 24–25).

Два аспекта вреди имати у виду када је посреди наведено трансформисање лирске субјективности, од прве до четврте песме циклуса. Најпре, назначена путања емотивно-рефлексивне потке исказивања контекстуализована је идејом са прозног руба која се „придодаје” имплицитном аутору самог песничког циклуса: идеја да се стреми песми која би одговорила на молбу лирског јунака, односно аналогона персонализованог емпиријског реципијента. Други важан аспект је тај да је управо у оквирима прозног записа констатовано да се, при раду на самој поезији, песник дистанцирао од Владимира и вратио поезији и себи. Следствено свему томе, стиче се двојни утисак. Најпре, до сада издвојене песме не морају се нужно третирати као жељена песма за Владимира Пурића, поготово што се спорадично недвосмислено најављује Владимирова смрт (*И када умре...*). Осим тога, провизорна идентификација лирског Ја и лирског јунака (лирско Ја се с њим *руши*, лирски јунак у лирском субјекту *ѿруне*) поседује, чини се, и посебно наличје, будући да је исказна инстанца песама циклуса, као текстуални конструкт, дистинктивна од приповедне позиције прозног записа која сведочи о емпатији према Владимиру. Другим речима, исказна инстанца песама циклуса је и својеврсни резултат заокрета у којем се приповедач/песник окреће себи и поезији. Наличје, дакле, идентификације лирског Ја и лирског јунака подразумева посебне семантичке импликације које настају у семантизацији разлике између приповедача/песника као аналогона емпиријског аутора, и лирског Ја као конструкта који одражава обликотворне тежње поменуте приповедне инстанце прозних записа, у својој конфигурацији еманирајући и персону самог песника.

Назначено наличје провизорног емпатичног „уплива” лирског субјекта у лирског јунака, посебно је видљиво у наредној, петој песми циклуса, где се успоставља аналогија између потраге за тајним, лековитим травама, до којих се стиже *ѿрво у сну* (Раичковић, 2007, стр. 26), и потраге, такође у сну, за непознатом *речју* која ишчили са повратком на јаву (*Па кад се и сан ѿримаче јави / Тражио сам залуд и њен ѿрај у ѿлави*) (Раичковић, 2007, стр. 26). Другим речима, са завршним стиховима издвојене песме (*Тако и ја сада, ево, ко раније, / Излазим из ѿесме у којој лек није*) (Раичковић, 2007, стр. 26), са провизорним метанивоом исказивања којим се потцртава и семантизује подразумевано поклапање краја дискурса/песме и „нестанка” исказне инстанце, тј. „нестанка” лирског субјекта чије исказивање условљава „отварање” и „затварање” дискурса/песме – сугерише се да сама *ѿезија не може биѿи лек* ни утеха боловању лирског јунака. Имплицитним реферирањем на емпиријску стварност – будући да лирско Ја „напушта” песму – отвара се могућност да можда лека има, ипак, у вантекстуалној стварности.

Две семантичке консеквенце се из претходног могу извести: најпре, већ назначена, стишана могућност излечења у вантекстуалној стварности дискретно и иронично је сенчена констатацијама да тајне лековите траве постоје, али да се до њих тек у *сну* стиже. Друга импликација је поетичке природе – поезија није вид реализације језика који може у рецепијенту побудити утеху пред коначношћу постојања. Поезија, следствено томе, говори нешто друго. Да бисмо дошли до те поетичке потке *Зайиса о црном Владимиру*, потребно је скренути пажњу на привилеговано место наредне, шесте песме у низу.

Реч је о песми која *једина* – изузмемо ли насловљеност редним бројевима и два наслова који упућују на формално-обликотворни аспект песничких текстова („Фрагменти” и „Варијације”), поседује наслов тематске природе („Песма о боловању Владимира Пурића”). Осим тога, та песма једина поседује пратеће објашњење у фусноти, у којем се констатује:

„Овај (шести) запис сам једног јутра прочитао Владимиру Пурићу. Дао сам му после тога и рукопис. Ставио га је у коверат и гурнуо у фиоку свог сточића. Био је толико узнемирен, а тако слаб, да није успео ни да ми захвали. Учинио је то, доста касније, када му је поново наишао један од оних тренутака, сада све ређих, у којима је добијао вољу да пуши и прича.” (Раичковић, 2007, стр. 27)

Сама песма пак *једина* у циклусу најављује Владимирово оздрављење (*Оцима ме њишиаш, видим Владимире: / 'Да л ће да се коси или да умире? / Косићеш, црни Владимире. Ево / Нисам ти залуд ради лека њево*) (Раичковић, 2007, стр. 27). Неколико важних импликација произилази из тог песничког текста. Најпре, лирски субјект у њему сведочи да је певао „ради лека”, иако је у претходној, петој песми констатовано да у песми „лека није”. Услед тих супротстављених исказа, сама најава Владимировог оздрављења указује се у посебном светлу, као утешни исказ у који само лирско Ја не верује. Свему томе претходи и стих који, уведеном атрибуцијом „последњи” уз мотив снега, дискретно сугерише да лирски јунак никада више неће видети снег у животу (*У белој соби црн Владимир лежи. / Гледа: за окном снеј њоследњи снежи*) (Раичковић, 2007, стр. 27).

Вреди имати у виду и то да фуснота која контекстуализује наведену песму доноси низ информација које су од значаја за расветљавање односа етике и поетике Раичковићевог циклуса. Јасно је, наиме, да је „Песма о боловању Владимира Пурића” једини песнички текст у који је персонализован рецепијент имао увид, док је остатак циклуса *скривен* од њега. Другим речима, једина песма у којој се најављује оздрављење, понуђена је као одговор на Владимирову жељу да добије песму о сопственом боловању. Остале песме – видели смо до сада, а потврдиће се и у наставку – будући да су упућене у различитом степену експлицитности на искуство неминовног

умирања, уклоњене су из Владимировог видокруга. При томе је евидентно и то да у издвојеној, шестој, песми постоје алузивни сигнали („снег последњи”, контраст белине и *црној* Владимира), који, такође, најављују смрт лирског јунака, потенцијално се појављујући – иако се то из пратеће фусноте не може јасно реконструисати – као разлози узнемирења персонализованог емпиријског читаоца при рецепцији песме за којом је чезнуо.

Вратићемо се на наведене детаље када будемо сводили однос етике и поетике *Зайиса*. Пре тога, потребно је напоменути да се већ у наредној, седмој, песми циклуса евоцира Владимирова смрт (*Већ као да чујем у Сојошу цијански илач*) (Раичковић, 2007, стр. 28), а сам лирски јунак бива представљен као авет која – у метонимијској вези са представом смрти као сабласног косача (Хојзинга, 1991, стр. 191) – наставља ноћу да коси (*Сви мисле да ће нема, а замаче за сивој. / Засја ти у руци коса, ја утирну. / [...] / Велики њосо, ал њредуо је сад твоје време...*) (Раичковић, 2007, стр. 28). Владимирова егзистенција наставља се и у самој песми (*Ево ја иде и у њесми, мртјав, носи најтјеже бреме: / Замахнуо је косом црни Владимир...*) (Раичковић, 2007, стр. 28).

Слутња смрти лирског јунака се, дакле, претаче у две, међусобно компатибилне смисаоне равни. Најпре, увођењем авети у оквире емпиријског света евоцира се размера неиспуњене жеље за животом и немоћ човека пред детерминисаним оквирима постојања, тј. дискретном иронијом се сугерише наставак постојања у беживотној, утварној форми. Осим тога, „живот” лирског јунака наставља се у виду круцијалне компоненте за поетичку потку Раичковићевог циклуса: и поред реферирања на неизбежну смрт емпиријског персонализованог читаоца (Владимира), лирски јунак, мртјав, наставља да „живи” у тексту и тиме тематско-мотивски конституише песму.

У завршним песмама циклуса, црни Владимир се појављује изнова као сабласт (*Ојрнуји белом њежином / С косиром њреко рамена*) (Раичковић, 2007, стр. 31). Са провизорним повратком на ситуацију боловања, заправо се потцртава интенција лирског субјекта коју свакако вреди интерпретативно појаснити: исказна инстанца нужно, „пре времена”, лирског јунака представља као мртвог (*Ејо мој лека: још је жив, а ја му / Којам овим њером њре времена јаму*) (Раичковић, 2007, стр. 32). Лек који, као што је у петој песми циклуса сугерисано, не постоји у песми, у завршници циклуса се објављује у амбивалентном виду – лек постоји, иронично, тек када лирски јунак бива *сахрањен* у песми. Другим речима, „[п]јесма не само да не помаже болеснику да устане из постеље већ га још живого сахрањује и у сен претвара” (Делић, 2007, стр. 83). О *леку и нужној смрти* лирског јунака, између осталог, говоримо у наставку.

Смрџ лирској јунака и рађање њоезије

О каквој је иронији у претходном случају реч? И о каквом леку можемо да говоримо? Није посредни лек који би могао да буде дат на увид емпиријском реципијенту, специфичном по жељи за песмом о сопственом боловању. Другим речима, идеја о могућој смрти Владимира скривана је од њега и замењена делимично оптимистичном шестом песмом циклуса. Лирски лек који подразумева *сахрањивање Владимира у њесми* није, дакле, лек за самог Владимира.

Да бисмо докучили коме је намењен, потребно је имати на уму управо иронију постојања таквог лека: оповргнут у петој песми а затим изнова враћен у деветој, лек који подразумева смрт лирског јунака – иронијски дакле предочен, јер иронија је „снага слабије стране” (Jankelevič, 1989, стр. 20) – управо је одраз наше немоћи пред неминовном смрћу. Другим речима, сама песма, објављујући детерминисаност нашег постојања посредством пројекције Владимирове судбине, евоцира специфичну, иронијски интонирану *њесничку џрансџресију* наше немоћи као најдалекосежнији вид одговора на неминовност смрти. Када у завршној песми циклуса лирско Ја констатује да се враћа „*вама, њесницима*”, из *џуђе смрџи*, као *своје*, / *У све наше дрџе које не џостоје* (Раичковић, 2007, стр. 33), изнова продукује, захваљујући иронији, двојна значења. Најпре, идентификујући све реципијенте као *њеснике* чије дрџе немају ауру озбиљности самртне Владимирове ситуације, лирски субјект „*песничко становање*” (Hajdeger, 1982, стр. 149–170) предочава као универзалистичку егзистенцијалну позицију. Истовремено, услед већ помињане ироније, сугеришу се ограничени домети песничког говора у судару са стварном неминовношћу смрти.

Да би се, из свега претходног, приближио однос етике и поетике у *Зајисима*, неопходно је вратити се раније описаној организацији циклуса, тј. његовој контекстуализацији прозним записима, затим досетки коју је у пролошком прозном запису песник упутио Владимиру, те односу издвојене „*Песме о боловању Владимира Пурића*” према остатку циклуса. Вреди, стога, имати у виду специфичан *лирски комуникациони модел* који се може адаптирати из дијаграма инстанци наративног текста какав предлаже теоретичар Симор Четмен: емпиријски аутор – имплицитни аутор – наратор – наратар – имплицитни читалац – емпиријски читалац (Chatman, 1978, стр. 151). Имајући у виду наведену схему, задржале би се, у лирском комуникационом моделу, све инстанце осим наратора и наратера, које би се замениле исказном инстанцом, тј. лирским субјектом, те инстанцом која је апострофирана, односно којој је интенционално упућено само исказивање.

Следствено свему томе, имплицитни аутор сумарно посматраног Раичковићевог текста *Зајиси о црном Владимиру*, подразумева корелацију имплицитног аутора прозних записа, затим „подразумеваног писца” самог

циклуса те имплицитног аутора појединачних песама. Етички модус похрањен у *имплицитном аутору прозних зайиса*, видели смо, формира се кореспонденцијом емпатије левинасовске провенијенције и дистанцирања од Другог провизорним привилегованим статусом песничког/стваралачког чина. Томе вреди додати и конститутивну улогу досетке о могућој Владимировој смрти, која тек делимично остаје у радијусу етике окренутости Другом у левинасовском кључу. „Предсвесна мисао”, која је, прошавши кроз раван несвесног, испливала у дискурсу у виду песникове шале, указује се јаснијом након што смо сагледали базична значења песама самог циклуса – песник/приповедач „предсвесном мишљу” слуги да је Владимирова смрт неминовна, те је мисао о тој неминовности неопходан услов да би „Песма о боловању Владимира Пурића” настала и да би се селетовала у односу на остале песме циклуса.

Испоставља се, дакле, да таква *иријајена мисао* приповедача са прозног руба тесно кореспондира са *имплицитним аутором циклуса*, посебно истакнуте „Песме о боловању Владимира Пурића”. Видели смо, на име, да у „Песми о боловању Владимира Пурића” постоји лирски субјект који на својеврсни начин *обмањује* лирског јунака, тј. апострофирану инстанцу, при чему такву обману вреди посматрати „у савезништву” са обманом у равни емпиријске рецепције на коју се, фуснотом, реферира: песма у којој се Владимиру обећава да ће преживети, *јегина* је њему дата на увид. Обмана лирског јунака и, последично, персонализованог емпиријског читаоца, у сагласју је са обманом коју носи досетка са прозног оквира приче – алудирајући Владимиру на извесност смрти, заправо га обмањује хуморним импликацијама реплике. Ако имплицитни аутор „Песме о боловању Владимира Пурића” подразумева обману, онда шире схваћен имплицитни аутор циклуса – у дистинкцији према „подразумеваном писцу” „Песме о боловању Владимира Пурића” – потврђује, кроз глас лирског субјекта, неизбежну смрт лирског јунака као аналогна персонализованог емпиријског реципијента, Владимира Пурића. Тиме се, на концу, формира и поетички круцијална узрочно-последична веза смрти лирског јунака и рађања песме, односно песничког одговора на нашу смртност. Другим речима, из поетичко-етичких разлога, црни Владимир у *Зайисима*, односно „Други, који је неодвојив од самог догађања трансценденције, смјешта се у подручје одакле долази смрт” (Левинас, 2006, стр. 209).

Пред нама је, дакле, врло специфичан однос етике и поетике. Етика левинасовске провенијенције прожима имплицитног аутора прозних записа, с тим што већ ту, у предсвесној мисли приповедача, слугимо етику која израста на поетичким основама, на идеји да песничко становање на земљи подразумева управо стваралачку сублимацију наше немоћи пред смртношћу. Таква *песничка етика* установљује имплицитног аутора циклуса и издвојене шесте песме, при чему је од конститутивне важности својеврсна обмана више инстанци (текстуалних аналогна емпиријског реципијента

Владимира, последично и самог Владимира). Уз превредновање кантовског поимања лажи као темељно неетичког чина (Kant, 2002, стр. 249–256), Раичковићу је заправо неопходна смрт лирског јунака да би се поетички аспект трансгресивно преобразио у етику песничког посредовања и прихватања неминовности пролазности. Уколико поетско стваралаштво може бити аутентично или неаутентично (Hajdeger, 1982, стр. 168), онда би поезија утехе и лажних нада, следствено свему претходном, био неаутентични вид певања, односно, последично, разумевања наше коначности.

При сумирајућем погледу на однос етике и поетике у *Записима о црном Владимиру*, потребно је на крају скренути пажњу на знаменита Кантова етичка начела: „[О]нај ко је наурио да другима да неко лажно обећање одмах [ће] увидети да жели да се другим човеком послужи просто као средством, а да тај други не садржи у исто време сврху у себи” (Kant, 2008, стр. 75). У организацији инстанци имплицитних аутора одиграва се својеврсно преиначење Кантовог наведеног начела: хуморним импликацијама реплике са прозног руба и значењима „Песме о боловању Владимира Пурића”, обећава се оздрављење те се, следствено томе, лирски јунак / емпиријски персонализирани читалац узима као *средство* ради реализације, парадоксално, специфичног етичког плана, заснованог на поетичким начелима песме као аутентичног „становања” на земљи. Осим тога, несвесним мотивацијама поменути реплике са прозног оквира, те организацијом имплицитног аутора самог циклуса, дистинктивно у односу на шесту песму, евоцира се неизбежност смрти, док се само осећање детерминисаности постојања преображава у песнички одговор на људску недостатност. Већ је у критици примећено да „где је Раичковић био најнепосредније емоционално везан за конкретну драму тог Владимира Пурића из села Сопота код Космаја” – додаћемо, у „Песми о боловању Владимира Пурића” – „његова уметничка обдареност није досегла своје највише домете. И обрнуто, тек онда када та првобитна хумана фиксација за оно болничко искуство почиње да слаби” – тј. када се песнички универзализује Владимирова судбина – „животна драма претвара се у песничко ремек-дело” (Милошевић, 1996, стр. 206). На то се могу надовезати и тврдње да је поезија у *Записима* „основни мотив и главни јунак: неухватљива, у себи противречна, моћна и изузетно слаба, лечи и заварава, све то истовремено” (Јовановић, 2010, стр. 294–295).

Вратимо ли се, на крају, на Бутово поимање етике књижевног текста као рецепијентског сагледавања својстава имплицитног аутора, односно етичких координата похрањених у подразумеваном писцу, можемо закључити да је неопходно да рецепијент узме у обзир назначену интерференцију различитих нивоа имплицитног аутора (прозног оквира, циклуса, шесте песме), будући да би тек услед такве конкретизације одлика подразумеваног писца, било могуће сагледати делимично парадоксалну, вишеслојну и са поетичким начелима тесно скопчану етику *Записа о црном Владимиру*.

Извор

Раичковић, С. (2007). *Зайиси о црном Владимиру*. Београд: Београдска књига.

Литература

- Делић, Ј. (2007). Ноћни откоси стихова и смрти. У: С. Раичковић, *Зайиси о црном Владимиру* (стр. 39–89). Београд: Београдска књига.
- Јовановић, А. (2010). Сонет и подстицаји. У: Ј. Делић (ур.), *Поеџика Стивана Раичковића* (стр. 291–301). Београд: ИКУМ.
- Левинас, Е. (2006). *Тоталиџеџи и бесконачности* (прев. С. Ђузулан). Београд: Плато.
- Милошевић, Н. (1996). Раичковићева сложена једноставност. У: М. Ломпар (прир.), *Књижевности и метафизика: зиданица на џеску II* (стр. 199–206). Београд: „Филип Вишњић”.
- Хојзинга, Ј. (1991). *Јесен средњеџ века* (прев. С. К. Костић). Нови Сад: Матица српска.
- Booth, W. (1988). *The Company We Keep*. Los Angeles: University of California Press.
- Brebanović, P. (2000). Implicitni autor i njegov čitalac. У: D. Stojanović (ur.), *PH 4* (str. 22–51). Београд: Самостално ауторско издање сарадника на истраживачком пројекту „Књижевнотеоријска мисао двадесетог века и проблеми проучавања српске књижевности”.
- But, V. (1976). *Retorika proze* (прев. В. Вучићевић). Београд: Nolit.
- Chatman, S. (1978). *Story and Discourse*. London: Cornell University Press.
- Frojd, S. (1976). *Dosetka i njen odnos prema nesvesnom* (прев. Т. Бекич). Нови Сад: Matica srpska.
- Hajdeger, M. (1982). *Mišljenje i pevanje* (прев. В. Зец). Београд: Nolit.
- Jankelevič, V. (1989). *Ironija* (прев. В. Јелић). Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Novog Sada.
- Kant, I. (2002). О тобожњем праву на лаганје из човекољубља (прев. D. Pejović). У: D. Pejović, *Veliki učitelji mišljenja* (str. 249–256). Zagreb: Naprijed.
- Kant, I. (2008). *O zasnovanju metafizike morala* (прев. N. Popović). Београд: Dereta.
- Levinas, E. (1989). *The Levinas Reader* (Ed. by S. Hand). Cambridge: Basil Blackwell.
- Oslić, J. (2001). Етика Другога у Емануела Левинаса. *Bogoslovska smotra*, 71 (1), 17–54.
- Šeli, P. B. (2021). Одрбрана поеџије. У: D. Purešić (прир.), *Poezija i Odrbрана poezije* (прев. D. Purešić) (str. 41–86). Београд: Mali Vrt.

Горан П. КОРУНОВИЋ

Белградски универзитет

Филолошки факултет

Кафедра сербске литературе с јужнословјанским литературама

Белград (Србија)

Соотношење еџике и поезџике у *Записима о црном Владимиру*
Стевана Раичковића

Резюме

У стање проанализиране вџамооотношења међу еџиком и поезџиком у *Записима о црном Владимиру* Стевана Раичковића, основанне на теоретических отправних тачкама Уџна Бута. Сначала у прозаическим рамкама циклa интерпретироваола се динамика оотношења расказчика и Владимира Пурића. Позиција расказчика смећает се од оотношења к Другому у «кључе» левинасианске еџике на привилегирано место поезџическог творчества. Внимание било тачке обраћено на шутку, с прозаическе тачке зренња, намекајућу на смерт Владимира Пурића. После овог био интерпретирован статус лирическог героя у поезџическом циклe, подчеркнув своеобразну роль шестог стихотворенња («Песма о боловању Владимира Пурића») кa еџинственног поезџическог текста, у котром лирическому героју сообраћает се, што он вџживет. У соотвествиу с хайдеггеровске идеје «поезџическог проживања» на земле и с парадоксалним оотношењем к кантовскому пониманию лжи и оотношења к Другому, цикл Раичковића предстае кa формировање своеобразне поезџическе еџике, т. е. поезџика лирическе трансгресии чловеческой брности. На основе анализа вџамооотношења разних урвнџа имплицитног автора (прозаическог каркаса, циклa и шестог песни «Песма о боловању Владимира Пурића») делае се вџвод о специфическој трансформации еџике левинасианског провенанса у поезџику, котра позиционире поезџическо оформлење мимолетности кa привилегирано и аутентично поод к феномену смрти.

Кључеве слова: Стеван Раичковић; еџика; поезџика; имплицитно автор.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауџорсџиво-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).